

รู้จักเครื่องดนตรีไทย

* ธนะประณีต เทพญา

ทำไมข้าพเจ้าจึงเขียนบทความเรื่อง รู้จักเครื่องดนตรีไทย ซึ่งตัวข้าพเจ้ามิได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาดนตรีไทยแม้แต่น้อย แต่ด้วยที่ข้าพเจ้าเองเป็นบุคคลหนึ่งที่ชื่นชอบในเสียงบรรเลงของเครื่องดนตรีไทยอย่างมากและพอที่จะเล่นเครื่องดนตรีไทยบางชิ้นได้บ้าง จึงทำให้สามารถสัมผัสถึงความไพเราะของเสียงที่บรรเลงมาจากเครื่องดนตรีไทยชิ้นเล็กชิ้นน้อยได้ ทุกครั้งที่ข้าพเจ้าได้ยินเสียงเครื่องดนตรีไทยบรรเลงไม่ว่าจะเป็นการเล่นเครื่องดนตรีไทยเพียงชิ้นเดียว เป็นวง หรือประกอบการแสดงละคร ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามันคือความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติไทยอย่างแท้จริง แต่จากสภาพแวดล้อมของสังคมไทยในปัจจุบัน คนไทยกำลังเผชิญกับการหลงใหลเข้ามาของศิลปและวัฒนธรรมจากตะวันตกจนลืมกลับมาเหลียวดูวัฒนธรรมดั้งเดิมที่บรรพบุรุษสั่งสมเอาไว้อย่างดีงาม นั้นเป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้ข้าพเจ้าตัดสินใจเขียนบทความเรื่องนี้ขึ้นมา โดยพยายามรวบรวมข้อมูลจากตำราของผู้รู้หลาย ๆ ท่าน เพื่อถ่ายทอดให้ผู้อ่านได้รับทราบเกี่ยวกับเครื่องดนตรีไทย และข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความที่ข้าพเจ้าตั้งใจถ่ายทอดออกมานี้คงจะช่วยให้ผู้อ่านทุกท่านตระหนักถึงความสำคัญของเครื่องดนตรีไทยเพื่อที่จะอนุรักษ์สิ่งที่ดีงามเหล่านี้เอาไว้เพื่อลูกหลานของเราต่อไป

* อาจารย์ 5 ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ดนตรีไทยเป็นวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติไทยเรามาแต่โบราณกาล คนชาติไทยได้คิดประดิษฐ์เครื่องดนตรีไทยขึ้นใช้เองมาตั้งแต่ต้น โดยตั้งชื่อเครื่องดนตรีไทยด้วยภาษาที่เรียบง่ายของตัวเอง เช่น เกราะ โกร่ง กรับ ฉาบ ฉิ่ง กลอง ปี่ ขลุ่ย ซอ เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีเครื่องดนตรีไทยบางอย่างที่สร้างขึ้นโดยดัดแปลงจากเครื่องดนตรีของต่างประเทศ เช่น กลองแขก กลองมลายู และปี่ชวา การบรรเลงเพลงที่จะให้ผู้ฟังเกิดความเคลิบเคลิ้ม ฟังไพเราะเสนาะหูนั้นก็จำเป็นต้องอาศัยเครื่องดนตรีไทยที่ทำให้เกิดทำนอง เกิดความกระชับกระฉ่งน่าฟังยิ่งขึ้น ดังที่พงษ์ลดา ธรรมพิทักษ์กุล (2532 : 19) ได้กล่าวถึงดนตรีไทยในวารสารศุภปริทัศน์ไว้ว่า “ หากเราไม่มีโอกาสปฏิบัติเครื่องดนตรีไทยสักชิ้นหนึ่งก็จะทำให้เกิดสุนทรียรส เกิดความซาบซึ้ง เข้าใจอย่างถ่องแท้ในขณะที่บรรเลงเพลงนั้น ๆ ว่าควรบรรเลงอย่างไรจึงจะเกิดความไพเราะอันเป็นที่พอใจสำคัญของการบรรเลงหรือฟังดนตรี ”

เครื่องดนตรีไทยที่ใช้บรรเลงอยู่ในวงดนตรีแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทดังนี้

1. เครื่องดีด (Stringed Instruments) เป็นเครื่องดนตรีประเภทมีสายซึ่งให้ตั้งแล้วใช้วิธีดีดสายซึ่งจะทำให้สายเกิดการสั่นสะเทือนและเกิดเป็นเสียงกังวานขึ้น ตัวอย่างของเครื่องดีดได้แก่ พิณเพี้ยะ พิณน้ำเต้า ซึง กระจับปี่ และจะเข้ ซึ่งเครื่องดีดที่เป็นที่นิยมแพร่หลายในปัจจุบันนี้ ได้แก่ จะเข้

2. เครื่องสี (Bowed Stringed Instruments) เป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงโดยใช้คันชักสีเข้ากับสาย เกิดขึ้นภายหลังเครื่องดีด เราเรียกเครื่องสายประเภทนี้ว่า ซอ ซอที่ใช้อยู่ในวงดนตรีไทยมี 3 ชนิด คือ ซอสามสาย ซออู้ และซอด้วง

3. เครื่องตี (Percussion Instruments) เป็นเครื่องดนตรีที่เข้าใจว่าจะเกิดขึ้นก่อนเครื่องดนตรีประเภทอื่น ๆ ซึ่งมีการแก้ไขปรับปรุงวิวัฒนาการมาตามลำดับ เครื่องตีที่ใช้ในวงดนตรีไทยแบ่งออกเป็น 3 จำพวกคือ

3.1 เครื่องตีทำด้วยไม้ (Percussion Instruments made of Metal) ได้แก่ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม กรับต่าง ๆ เป็นต้น

3.2 เครื่องตีทำด้วยโลหะ (Percussion Instruments made of Metal) ได้แก่ ฆ้องทุกชนิด ระนาดทุ้มเหล็ก ฉิ่ง ฉาบและโหม่ง เป็นต้น

3.3 เครื่องตีซึ่งด้วยหนัง (Percussion Instruments made of Skin or Leather) หรือที่เรียกว่าเครื่องหนังได้แก่ กลองประเภทต่าง ๆ เช่น ตะโพน กลองทัด กลองแขก กลองมลายู โทน รำมะนา กลองชาตรี กลองจิ้ง ฯลฯ

4. เครื่องเป่า (Wind Instruments) เป็นเครื่องดนตรีที่ผู้บรรเลงใช้ลมจากปากเป่าให้เกิดเสียงสูงต่ำ และหนักเบาในระดับต่าง ๆ เครื่องเป่าของไทยจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่มีลิ้นเป่าได้แก่ปี่ และประเภทไม่มีลิ้นเป่าได้แก่ ซลุ่ย นอกจากนี้ก็ยังมีเครื่องเป่าพื้นเมือง เช่น แคน ปี่ชอ และปี่อ้อ เป็นต้น

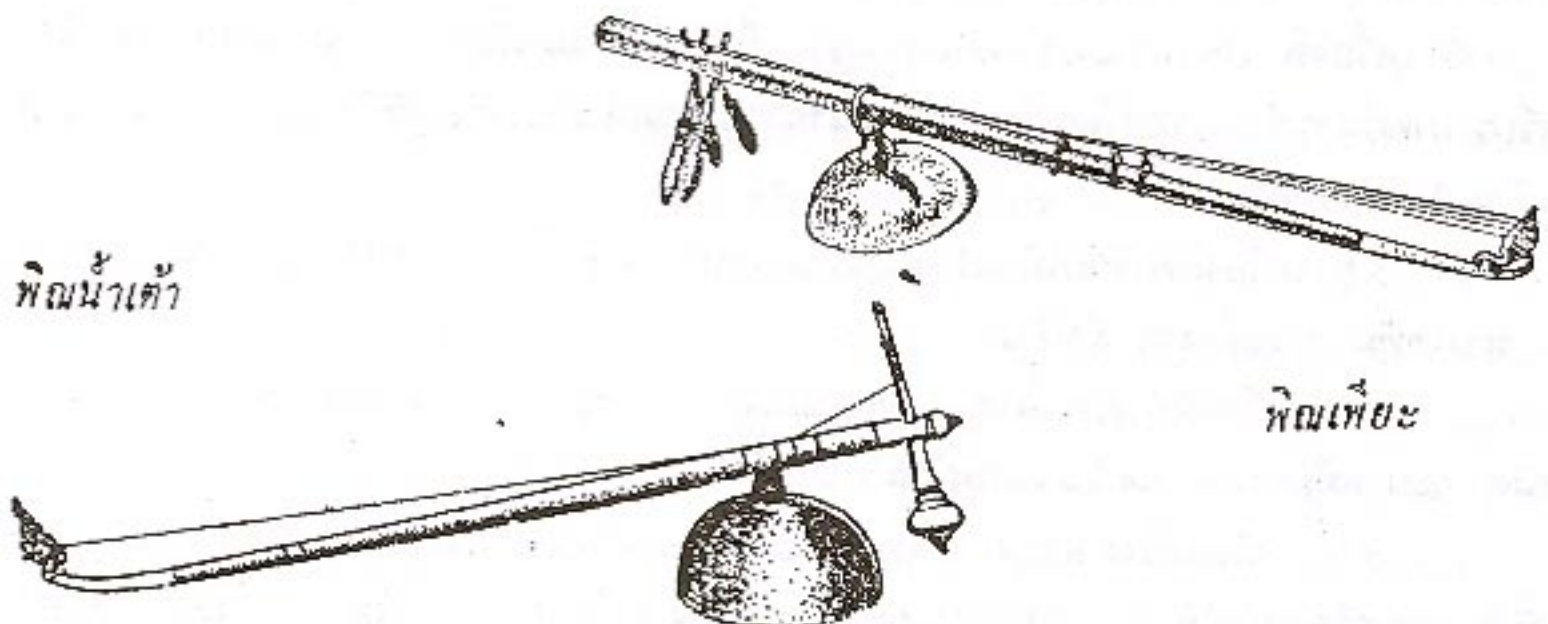
จากที่เราได้ทราบถึงการแบ่งประเภทของเครื่องดนตรีไทยแล้ว เราจะมาทำความรู้จักเครื่องดนตรีไทยในแต่ละประเภทให้ละเอียดต่อไป ประเภทแรกที่จะกล่าวถึงในที่นี้ก็คือ เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด

เครื่องดีด (Stringed Instruments)

เครื่องดีดทุกอย่างคือ พิณ ในสมัยโบราณ ซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญคือกะโหลกเสียง หรือที่เรียกว่า กระพุ่มเสียง สายเอ็นหรือสายไหม คันทวน และไม้ดีดสายของพิณซึ่งพาดผ่านกะโหลกเสียงหรือกระพุ่มเสียงและทอดยาวไปตามคันทวนลอดหย่องไปพันไว้กับลูกบิดประจำสาย ลูกบิดประจำสายมีสายละอันใช้สำหรับเร่งเสียง ในการดีดใช้มือขวาจับไม้ดีดดีดไปบนสาย ใช้นิ้วมือซ้ายกดรูตไปมาบนคันทวน ซึ่งทำให้เกิดระดับเสียงต่าง ๆ กัน เรียกว่า ดีดพิณ

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีดที่จะแนะนำให้ผู้อ่านได้รู้จักมีดังนี้

พิณน้ำเต้า และพิณเพ็ชระ (หรือเป็ชระ)

พิณน้ำเต้า

พิณเพ็ชระ

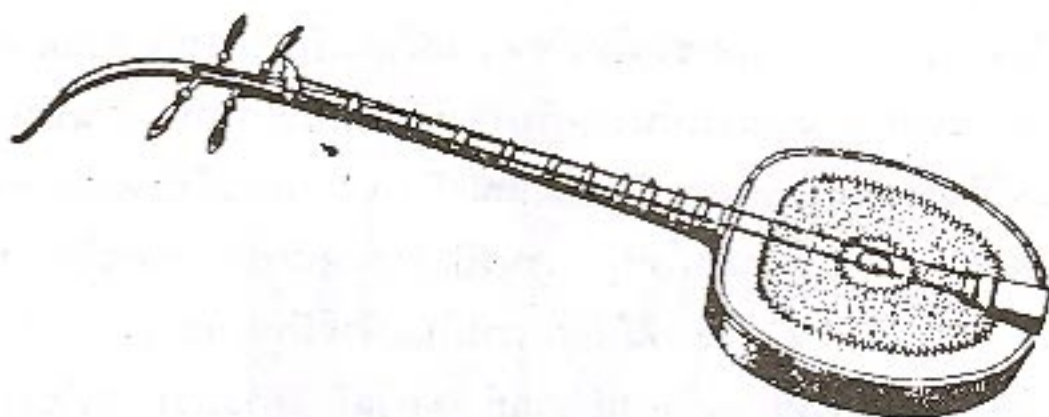
เป็นเครื่องดนตรีโบราณ ใช้ในพื้นที่บ้าน พิณน้ำเต้าเป็นพิณสายเดี่ยวที่เล่นยากมาก ใช้ผลน้ำเต้าแห้งเป็นตัวทำให้เกิดการสั่นสะเทือนของเสียง ส่วนพิณเพียะใช้กะลามะพร้าวแทนผลน้ำเต้า พิณเพียะอาจจะมี 2 สาย หรือมากกว่า จนถึง 7 สายก็มี ทั้งสองอย่างบรรเลงต้องถอดเสื้อ ใช้วิธีให้เสียงสั่นสะเทือนมากระทบแผ่นนอก (หรือหน้าท้องหากผู้เล่นเป็นสตรี) เสียงจะเบามาก ทั้งบรรเลงยากจึงไม่ลือนิยมกันนัก

ซึง

ซึงเป็นเครื่องดีดที่ชาวไทยในภาคเหนือของประเทศไทย นิยมใช้ถือแนบหน้าอกด้วยมือซ้ายและมือขวาถือไม้ดีดซึ่งทำด้วยเขาหรือกระดูกสัตว์ดีด นอกจากนี้ใช้ดีดเตี๊ยะแล้วตามปกติใช้บรรเลงร่วมกับปี่ซอ รูปร่างคล้ายกีตาร์ ใช้ดำเนินทำนองและอาจเล่นประกอบจังหวะก็ได้เช่นเดียวกับกีตาร์ ซึงมักเล่นเดี่ยวประกอบการขับร้องของผู้ดีดนั้น ถ้าใช้พร้อม ๆ กันหลายอัน เสียงจะไพเราะไปอีกแบบหนึ่ง สามารถใช้ประสมวงบรรเลงพื้นเมืองเชียงใหม่ได้ดี

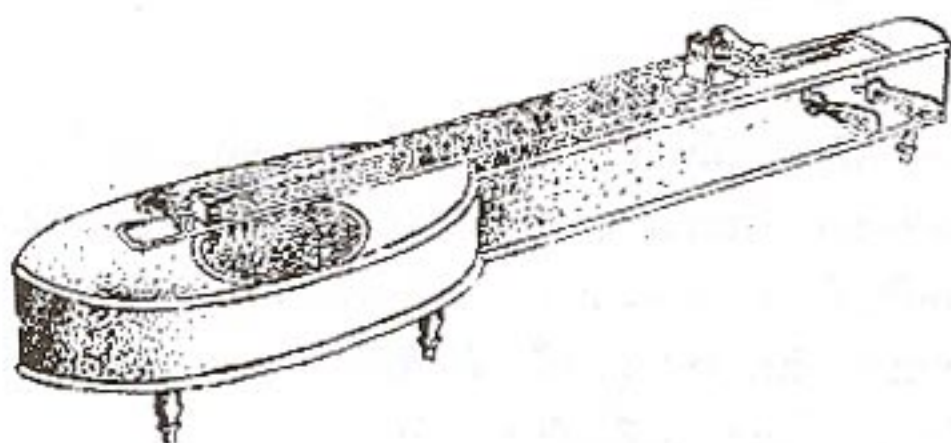
กระจับปี่

ที่เรียกเครื่องดนตรีชนิดนี้ว่า กระจับปี่ ว่ากันว่าเพี้ยนมาจาก กัจฉปี่ ซึ่งเป็นคำชว และว่า กัจฉปี่ ก็เพี้ยนมาอีกต่อหนึ่งจากคำในภาษาบาลีและสันสกฤตว่า กัจฉปะ ซึ่งแปลว่า เต้า บางทีแต่เดิมจะเห็นกันว่าตัวกะโหลกนั้นรูปร่างคล้ายกระดองเต้าแต่แรกก็คงจะใช้ดีดเล่นกันเป็นสามัญ เช่น

เดียวกับพิณเพ็ชระและเครื่องดนตรีอื่น ๆ กระจับปี่มีอยู่ด้วยกันหลายขนาดตั้งแต่ยาวประมาณ หนึ่ง เมตรเศษจนถึงราวสองเมตร มีสาย 4 สาย รูปร่างคล้ายกีตาร์ของฝรั่ง แต่เวลาเล่นคนไทยมักจะนั่งพับเพียบเล่น เสียงไม่สู้ไพเราะนัก เวลาบรรเลงก็ต้องนั่งพับเพียบอยู่ท่าเดียวทำให้เมื่อยมาก กระจับปี่เคยใช้ในวงมโหรีเครื่องสี่ และมโหรีเครื่องหกมาแต่ครั้งอยุธยา และยังใช้มาจนถึงราชสำนักพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่รัชกาลที่ 5 ตอนต้นแล้วเลิกเล่นกันไป จนถึง พ.ศ.2498 กรมศิลปากรได้ปรับปรุงให้เสียงเพราะขึ้น โดยเจาะรูกลมให้เสียงก้องกังวาลมากขึ้นและทำขึ้นเป็น 4 ขนาด ใช้บรรเลงเพลงหมู่ให้เกิดประโยชน์ทางประสานเสียง เคยนำไปเผยแพร่ในประเทศพม่าในปีนั้น นักคีตกระจับปี่ที่มีชื่อเสียงในอดีตเช่น เจ้าจอมสังวาลย์ในรัชกาลที่ 5 และในปัจจุบันก็มีครูลิ้ม ชีวะสวัสดิ์ เป็นต้น

จะเข้

เป็นเครื่องดีดที่วางราบไปตามพื้น เวลาดีดนั่งขวางกับตัวจะเข้ มีสาย 3 สาย เสียงไพเราะ และมีเทคนิคการดีดมากมายหลายแบบชวนให้เกิดความน่าฟังเป็นอย่างยิ่ง ส่วนมากทำมาจากไม้ขนุน เดิมใช้เล่นเดี่ยว เพิ่งจะนำมาประสมวงเป็นวงเครื่องสายในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง เป็นเครื่องดนตรีที่นิยมเดี่ยวเพลงอวดฝีมือนักดนตรี ปัจจุบันนิยมใช้แพร่หลายมาก เพลงที่นิยมเดี่ยวจะเข้ได้แก่ เพลงลาวแพน จีนซิมใหญ่ เขมรปี่แก้วทางสักวา กราวโน นกขมิ้น และสุดสงวน เป็นต้น นักคีตจะเข้ฝีมือดีในอดีตที่ถึงแก่กรรมไปแล้วก็มีหลายท่าน อาทิ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี เจ้าบัวซุม ณ เชียงใหม่ เจ้าครูสังวาลย์ กุลวัลย์ ครูแสง อภัยวงศ์ เป็นต้น ในยุคปัจจุบันก็มีหลายท่าน อาทิ ครูระดี วิเศษสุรการ ครูทองดี สุจริตกุล ครูนิภา อภัยวงศ์ ครูปรกรณ์ รอดช้างเผือก ครูสุธาร บัวทั้ง ฯลฯ อีกเป็นอันมาก

ท่านผู้อ่านคะนี่เป็นเครื่องดนตรีเพียงส่วนหนึ่งที่แนะนำให้ท่านผู้อ่านได้รู้จักฉบับหน้าเราจะมาพบกับเครื่องดนตรีอีก 3 ประเภทกันคะว่ามีอะไรบ้าง

ชนโตไม่มีดนตรีการ
ในสันดานเป็นคนชอบกลนัก
อีกใครฟังดนตรีไม่เห็นเพราะ
เขานั้นเหมาะจะคิดชบถอัปลักษณ์

เอกสารประกอบ

- ธนิต อยู่โพธิ์ (2530) หนังสือเครื่องดนตรีไทย กรุงเทพฯ กรมศิลปากร.
 ประดิษฐ์ อินทนิล (มปป) ดนตรีไทยและนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
 พงษ์ลดา ธรรมพิทักษ์กุล (นาควิเชียร) (2532) "สัมผัสดนตรีไทยเพื่อสุนทรีย์รส"
 วารสารครูปริทัศน์ 18 (ก.ค.-ธ.ค.) 19-22.
 วิมลศรี อุปรมัย (มปป) ดนตรีในระบบการเรียนการสอน กรุงเทพฯ : หมอน.
 สมพงษ์ กาญจนผลิน (2531) เครื่องดนตรีไทย กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.

